

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Марчук Лариси Миколаївни
„Соціально-психологічні особливості формування асертивної
поведінки у професійному становленні майбутніх психологів”, подану на
здобуття

наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія;
психологія соціальної роботи

Проблема, яка перебуває у центрі дослідницької уваги Марчук Лариси Миколаївни, відноситься до актуальних у контексті сучасних тенденцій розвитку і становлення особистості, формування у неї таких якостей як впевненість, психологічна рівновага та етичне ставлення до інших суб'єктів взаємодії.

Особливого сенсу вона набуває в студентському віці, де формуються нові типи відносин, такі як впевненість, компроміс, готовність до співпраці. Однак, зауважує здобувачка, студентське середовище нині має зміщені акценти в бік зарозумілості, високомірності, конкурентності, де кожен сам за себе; відсутністю спільних інтересів; підтримки один одного, що суперечить освітнім принципам, які ґрунтуються на толерантності, співпраці, взаєморозумінні. У ракурсі зазначеного виконане дисертаційне дослідження є інноваційним.

Оцінюючи дисертаційну роботу за параметрами новизни, відмічаємо, визначені здобувачкою структурні компоненти формування асертивної поведінки майбутніх психологів та їх показники; розширено та поглиблено наукові уявлення про зміст, соціально-психологічні чинники та умови формування досліджуваної якості як професійної; соціально-психологічні особливості професійного становлення майбутніх психологів.

Заслуговують на схвалення чіткість та вмотивованість дослідницького апарату. Наукознавчі складові сформульовано грамотно та взаємоузгоджено.

Позитивної оцінки заслуговує теоретичне обґрунтування феномена

«асертивна поведінка» та її формування у процесі професійного становлення майбутніх психологів, який досить ґрунтовно розкрито у першому розділі дисертаційного дослідження. Відрадно, що досліджувана якість розглядається в інтеграції з міждисциплінарним контекстом, в динаміці нарощування його змісту з опорою на дотичні до його розкриття поняття: впевненість, довіра, віра в собі, та їх трансформування в площину професійної підготовки фахівців у галузі психології. Визначені здобувачкою суперечності формування асертивної поведінки у професійному становленні майбутніх психологів (між рівнем теоретичних знань, методичних умінь і можливостей та їх адекватним використанням у практичній діяльності психолога; абстрактним характером предмета навчальної діяльності та реальним його втіленням у процес майбутньої професійної діяльності; роздрібненістю знань із багатьох навчальних дисциплін та необхідністю їх системного використання в майбутній практичній діяльності й інші) та *чинники* на макро-, мезо- та макрорівнях підтверджують авторське припущення про особливості формування асертивної поведінки майбутніх психологів у процесі професійного становлення та необхідністю впровадження у цей процес спеціально організованих соціальних впливів, які б актуалізували ціннісне ставлення до асертивної поведінки та її формування. Такими особливостями (чинниками) є соціально-психологічні (соціальний статус у студентській групі; соціально-психологічний клімат, професійна ідентичність фахівців); б) психолого-педагогічні (вік, курс і форма навчання).

Інтерес для теорії і практики професійної підготовки фахівців дослідженої якості викликає другий розділ «Емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей сформованості асертивної поведінки майбутніх психологів», де чітко розкрито основний інструментарій, представлено психодіагностичну карту дослідження стану сформованості асертивної поведінки визначено основні етапи констатувального дослідження, його зміст та завдання, подано загальну

характеристику асертивної поведінки, обґрунтовано вибірку, методику та організацію емпіричного дослідження, проаналізовано його результати.

На основі отриманих емпіричних даних дисертантка презентує досить чітку та змістовну якісну характеристику рівнів сформованості асертивної поведінки досліджуваних залежно від: віку, курсу навчання, форми навчання, професійної ідентичності, статусу майбутніх психологів у студентській групі, їхньої оцінки соціально-психологічного клімату у студентській групі, виокремлює її компоненти і робить висновок про те, що значна її кількість має недостатній рівень сформованості асертивної поведінки, що підтверджує актуальність зазначеної проблеми і визначає доцільність розробки програми психологічного супроводу формування цієї якості у професійному становленні майбутніх психологів під час навчання у вищому навчальному закладі. Основним засобом реалізації програми є психологічний тренінг, у рамках якого здійснювалося психологічне навчання майбутніх психологів, спрямоване на:

- 1) формування уявлень майбутніх психологів про їхні власні особисті права та обов'язки як фахівців;
- 2) навчання диференціювати асертивність та її недостатні або надмірні прояви у ситуаціях професійного спілкування;
- 3) розвиток упевненості у собі; вміння відкрито виражати свої думки, поважаючи думку інших; виявляти позитивні та негативні емоції, керувати ними; проявляти ініціативу, пропонувати та просити, зберігаючи власну гідність і здатність до самозахисту (вміння сказати «ні»). Привертають увагу застосовані здобувачкою формами й методами організації тренінгу: кейс-метод; міні-лекції, в яких визначалися сутність і компоненти асертивної поведінки та їх прояви у професійній діяльності; групові дискусії, спрямовані на обговорення асертивності як професійно-важливої якості психолога; самоаналіз ступеня власної асертивності; рольові ігри із розігрування проблемних ситуацій професійної діяльності практичного психолога, що вимагали прояву асертивної поведінки, з обов'язковою рефлексією кожним учасником отриманого досвіду.

Всі ці засоби створюють розвивальне середовище, у якому відбувається формування асертивної поведінки майбутнього фахівця, його ставлення до обраного фаху, майбутньої професії та соціальних запитів суспільства. Особливу увагу приділено опису проведеного формувального експерименту, мета якого – перевірка ефективності зазначеного тренінгу, аналіз отриманих результатів. Подано рекомендації щодо проведення тренінгу психологічної підтримки майбутніх психологів у професійному становленні.

У ході перевірки ефективності розробленої програми дисертантом встановлено, що застосування психотренінгу, спрямованого на формування асертивної поведінки майбутніх психологів, виявляється у позитивних змінах рівнів сформованості всіх компонентів асертивної поведінки: збільшенні кількості студентів-психологів із високим, вищим середнього та середнім, і зменшенні – із нижчим середнього та низьким рівнями, що в подальшому забезпечує у них розвиток таких професійно важливих якостей особистості: впевненість, свобода, незалежність, асертивна позиція, більша здатність до рефлексивного аналізу професійної діяльності та особливостей взаємодії з різними суб'єктами навчального процесу.

У цілому відзначимо чіткість викладення матеріалу, логічний взаємозв'язок окремих її частин, високий рівень аналітичного узагальнення та наочність представлення результатів дослідження; комплексне висвітлення окремих різноспрямованих підходів до розуміння сутності проблеми; достатню кількість вибірки та методик емпіричного дослідження, адекватне використання математико-статистичних методів на різних етапах експерименту; прозорість та послідовність викладення результатів роботи. Одержані дисертантом результати теоретичного й емпіричного зрізів можуть бути використані для поглиблення розширення змісту навчальних програм із дисциплін: «Психологія праці», «Мотивація поведінки і діяльності», «Психологія особистості», підчас підготовки психологів.

Автореферат і публікації віддзеркалюють основний зміст дисертації, а оформлення автореферату й дисертації відповідає чинним вимогам, що ставляться до робіт такого рівня.

Загальна оцінка дисертаційної роботи безперечно, позитивна.

Однак, як будь-яке дослідження, що має характер живого пошуку, дає простір для *зауважень і побажань*:

1. Дисертантом досить глибоко і виважено здійснено аналіз теоретичних засад проблеми формування асертивної поведінки в процесі професійного становлення в майбутніх психологів, визначені основних її підходів (розділ 1). Водночас вважаємо, що у п. 1.1. доцільно було б більш чіткіше увиразнити інтерпретування поняття «асертивна поведінка» представниками того чи іншого підходу.

2. Незважаючи на достатню вибірку респондентів (273 осіб), та діагностування їх за такими чинниками асертивної поведінки як: вік, форма навчання, стать, однак, емпіричне дослідження набуло б більшої повноти, за умов визначення динаміки сформованості досліджуваної якості у студентів першого і четвертого курсу та гендерних відмінностей.

3. Зміст інтерпретаційного матеріалу експериментального дослідження набув би більшої яскравості через ілюстрування відповідей студентів.

4. У розробленому дисертантом соціально-психологічному тренінгу, представленому у розділі три, п. 3.2, доцільно було б подати рекомендації для студентів, які потребують корекції асертивної поведінки на різних рівнях її виявлення.

Викладені зауваження та побажання не є концептуальними і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, яка є

самостійним, завершеним дослідженням, а отримані результати роблять вагомий внесок у теорію і практику психологічної науки.

Зазначене вище дозволяє стверджувати, що подана до захисту кандидатська дисертація Марчук Лариси Миколаївни «Соціально-психологічні особливості формування асертивної поведінки у професійному становленні майбутніх психологів» є самостійним, цілісним дослідженням, відповідає вимогам МОН України, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна робота; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри англійської філології
та методики викладання іноземних мов
Мукачівського державного університету

Б.В. Барчі

Підпис Барчі Б.В. ЗАСВІДЧУЮ
Учений секретар
Мукачівського державного університету

Н.М. Смочко